

Usedlost č. 8 v Letařovicích. Poznatky z průzkumu venkovského domu z poloviny 17. století na Českosudubsku

Tereza KONVALINKOVÁ; Martin OUHRABKA

ANOTACE: Článek představuje historii, stavební podobu a vývoj usedlosti č. 8 v Letařovicích (okr. Liberec), která patří mezi zástupce nejstarší dochované vrstvy venkovské architektury na území Libereckého kraje. Přináší výsledky podrobné operativní dokumentace současného stavu domu, který zůstal zachován v mimořádně historicky věrohodné konstrukční i materiálové podobě z období jeho výstavby v polovině 17. století.

Úvod

Území Českosudubsku, Podještědí a Pojizeří je specifické výskytem řady objektů, jejichž podoba vypovídá o přechodové fázi vývoje od dýmné jizby ke světnici a konstrukčnímu řešení vztahu vysokého obytného prostoru a patrového uspořádání hospodářské části domu. Současný plošný průzkum dané oblasti se snaží zmapovat aktuální stav jednotlivých, v minulosti již zkoumaných objektů¹ a identifikovat případné nové zástupce, kteří již jsou nebo mohou být přímo ohroženi ve své existenci nebo historické podobě. Dům č. 8 (historické čp. 18) v Letařovicích není kulturní památkou, přesto vysokým stupněm svého zachování reprezentuje stavební podobu a vývoj venkovského stavitelství v průběhu 17.–20. století.

Obec Letařovice

Vesnice Letařovice se nachází necelé tři kilometry jižně od Českého Dubu. Zástavba, vysazená nepravidelně podle vhodných terénních podmínek, je v podstatě rozdělená do tří částí. Severní, horní část využívá jižní konec náhorní planiny táhnoucí se s příslušnými polnostmi severním směrem k Českému Dubu. Střední část zástavby je situována kolem kostela, při vrstevnicové cestě směřující na západ od kostela a ve svahu východním směrem. Třetí, spodní enkláva se rozprostírá podél říčky Mohelky ve vyvýšené poloze nad nivou vodního toku.

Nejstarší historii vesnice lze spojit s existencí kostela sv. Jakuba, sloužícího pro značnou část dubského panství, což potvrzuje jeho pohledově exponované a chráněné umístění na ostrožně nad údolím. Kostel v lokalitě Letařovice (Letharzeuicz) je poprvé zmíněn k roku 1352 v registrech papežských desátků.² Samotné osídlení Letařovic bylo dlouhou dobu zcela zanedbatelné – po polovině 16. století jsou zde zmíněni pouze tři osedlí – Petr Novák, Jiřík Košek a Jan Klečal.³ Třicetiletá válka nepůsobila výraznější změny, k roku 1651 zde žijí čtyři obyvatelé: Jiřík Kalkus, Jan Košek, Petr

1

Mizera a Petr Bartošů.⁴ Údaje z berní ruly k roku 1654 je specifikují jako dva sedláky (Jiřík Kalkus, Petr Mizera), jednoho chalupníka (Matěj Bartoš) a jeden grunt je uváděn jako rozbořený (Koškůvský). Urbář z roku 1657 zachycuje shodně celkem čtyři osedlé: Jiříka Kalkuse, Matěje Kryštofa, Petra Mizeru, pustý grunt Jana Koška a záduší letařovického kostela.⁵ Srovnáním s mladšími archivními zápisy lze tyto usedlosti s největší pravděpodobností identifikovat jako pozdější čp. 1, 10, 11 a 18 (dnes č. 8).⁶ Tyto usedlosti byly v rámci sídla značně rozptýlené a později kolem nich vznikly jednotlivé části vsi.⁷ Nárůst obyvatel nenastal ani do poloviny 18. století. Tereziánský katastr pro rok

Obr. 1. Letařovice (okr. Liberec), střední enkláva zástavby s dominantou kostela sv. Jakuba, celkový pohled od jihovýchodu, 30. léta 20. století. Foto: archiv rodiny Mizerovy z Hradčan čp. 30.

ně středověkého špýcharového domu na utváření roubeného patra domu Pojizeří, in: ibidem, s. 168–178.

2 Jan Pešta, *Letařovice, kostel sv. Jakuba* (stavebněhistorický průzkum), 2014, s. 14.

3 Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Litoměřice, pobočka Děčín, Velkostatek (dále jen Vs) Český Dub, Urbář 1567, inv. č. 238. Urbář je na deskách datovaný k roku 1567, nicméně jeho údaje lze vázat až k roku 1590.

4 Alena Pazderová (ed.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651*. Boleslavsko I., Praha 1994, s. 98.

5 SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Český Dub, Urbář 1657, inv. č. 603, nestr.

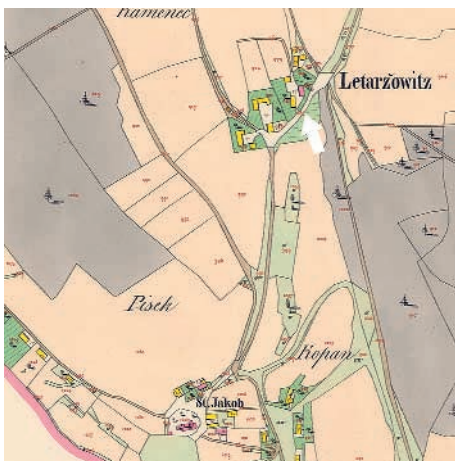
6 Zdeněk Jodas, *Okres Českosudubský Josefa Škody*, Liberec 2011, s. 59–61.

7 První vznikla na levém břehu v údolí Mohelky, pozdější čp. 10 a 18 v severní části při cestě do Českého Dubu a čp. 11 naproti kostelu.

■ Poznámky

1 Jiří Škabrada (ed.), *Vesnický dům v 16. a 17. století*, Praha 1992. Z tohoto sborníku pak např. Tomáš Edel, Zaniklé jizby severovýchodních Čech ve světle nových archivních pramenů, in: ibidem, s. 106–110; Jiří Škabrada, K charakteru výstavby vesnického domu 16. a 17. století v Čechách, in: ibidem, s. 138–166; Tomáš Edel, Vliv pozd-

2

3

4

Obr. 2. Letařovice, výřez z mapy tzv. císařského otisku stabilního katastru z roku 1843, usedlost č. 8 (původní čp. 18) spolu se samostatně stojícími chlívky a stodolou vyznačena šipkou. Ústřední archiv zeměměřictví a katastru v Praze, digitalizovaná archiválie.

Obr. 3. Letařovice, usedlost č. 8, pohled od severovýchodu, 30. léta 20. století. Foto: archiv rodiny Mizerovy z Hradčan čp. 30.

Obr. 4. Letařovice, usedlost č. 8, pohled od jihu, datováno do roku 1955. Snímek zachycuje část staré podoby štítové lomenice a doškovou krytinu na střeše. Foto: archiv rodiny Mizerovy z Hradčan čp. 30.

Obr. 5. Letařovice, usedlost č. 8, pohled od jihovýchodu, 20. léta 20. století. Foto: archiv rodiny Mizerovy z Hradčan čp. 30.

5

1713 zaznamenává stále čtyři hospodáře – Jana Koška, vdovu Mizerku, Jiřka Bartoše a Jana Turka.⁸ Důvodem malého osídlení byla pravděpodobně nevýhodná poloha pro hospodaření a s tím související nízká úrodnost polností, což dokládá i zápis tereziánského katastru k roku 1750: „ves Letařovice má krom polí ve vysokých kopcích některé v rovině, ale musí je mrvit vápnem nemajíc mrvy chlívni, (...) úrodu spotřebují sami, i nemohou nic prodávati ani chovati dosti dobytka. Lesy jsou jen porostliny trpící lijáky a záplavami.“⁹ Ke stejnému roku jsou uvedeni opět pouze čtyři hospodáři: Karel Košek, Petr Mizera, Jan Bartoš a Pavel Bartoš.¹⁰ Do období 30.–50. let 18. století spadá většina zápisů o prodeji obecních nebo zádušních pozemků, případně pozemků od stávajících hospodářů pro stavbu nových domů. Současná sídelní struktura tedy vzniká až v druhé polovině 18. století, kdy se vesnice výrazně rozrůstá na 22 domů k roku 1790,¹¹ následně na 25 domů se 142 obyvateli k roku 1834¹² a 26 domů k roku 1848.¹³ Bližší podobu Letařovic k roku 1843 zachycují mapové výstupy stabilního katastru, které potvrzují 26 čísel po-

pisných, mladší vpisky do indikační skici dokládají výstavbu domu čp. 27. Kromě nejstarších usedlostí s větším hospodářským zázemím se jedná převážně o chalupnickou zástavbu bez výraznějších pozemkových držeb. Domy s vyššími čísly popisnými patří již do nejmladší vrstvy výstavby přelomu 19. a 20. století, případně do první poloviny 20. století.

Historie domu

Historie usedlosti č. 8 je spjata s rodem Mizerů, který je poprvé zmiňován k roku 1651, kdy je v soupisu poddaných uveden Petr Mizera s manželkou Lidmilou a synem Janem.¹⁴ Petra Mizera dokládá i berní rula k roku 1654¹⁵ a urbář z roku 1657.¹⁶ Petr Mizera sem pravděpodobně tehdy přišel jako nový, čtvrtý osedlý, starší urbář k roku 1590 zaznamenává pouze tři grunty bez hospodáře Mizery.¹⁷ Přímou posloupnost majitelů bohužel nelze vzhledem k chybějícím souvislým archivním zápisům vysledovat. Prameny zde bohužel nenavazují a jednotlivé změny v držení usedlosti se nepodařilo dohledat ani v kombinaci se zápisy z mat-
rik. Jisté je, že usedlost byla v držení stále stej-

ného rodu, a lze tedy předpokládat její dědění v jednotlivých generacích. V roce 1713 drží usedlost vdova Mizerka.¹⁸ K roku 1729 zastá-

■ Poznámky

⁸ Národní archiv (dále jen NA) Praha, Tereziánský katastr, č. fondu 54, Český Dub a Frýdštejn, inv. č. 8., fol. 306.

⁹ Jodas (pozn. 6), s. 59.

¹⁰ NA Praha, Tereziánský katastr, č. fondu 54, Český Dub a Frýdštejn, inv. č. 8., fol. 306.

¹¹ Jaroslav Schaller, *Topographie des Königreichs Böhmen, Vierter theil. Bunzlauer Kreis*, Prag und Wien 1790, s. 234.

¹² Johann Gottfried Sommer, *Das Königreich Böhmen. Bd. 2: Bunzlauer Kreis*, Prag 1834, s. 233.

¹³ František Palacký, *Popis království Českého čili Podrobné poznamenání*, Praha 1848, s. 95.

¹⁴ Pazdřerová (pozn. 4), s. 98.

¹⁵ NA Praha, Tereziánský katastr, č. fondu 54, Český Dub a Frýdštejn, inv. č. 8., fol. 306.

¹⁶ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Český Dub, Urbář 1657, inv. č. 603, nestr.

¹⁷ Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Český Dub, Urbář 1567, inv. č. 238, nestr.

6

7

8

9

Obr. 6. Letařovice, usedlost č. 8, pohled od jihozápadu. Foto: Martin Ouhrabka, 2018.

Obr. 7. Letařovice, usedlost č. 8, pohled od jihovýchodu. Foto: Martin Ouhrabka, 2018.

Obr. 8. Letařovice, usedlost č. 8, pohled od východu. Foto: Martin Ouhrabka, 2018.

Obr. 9. Letařovice, usedlost č. 8, pohled od severovýchodu. Foto: Martin Ouhrabka, 2018.

val pravděpodobně její syn Petr Mizera roli rychtáře.¹⁹ Nejednalo se však o dědičnou funkci, následující rychtáři se již střídají bez rodových souvislostí.²⁰ Petr Mizera je zmiňován jako vlastník i k roku 1750.²¹ První relevantní zápis o prodeji usedlosti spadá až do roku 1759,²² kdy ji od otce Petra Mizery kupuje Jiřík Mizera za 540 kop míšeňských stříbrných se závdavkem 200 kop a splátkami po 18 kopách ročně. K zápisu o prodeji se dochoval poměrně podrobný popis, který pomáhá vytvořit představu o tehdejší velikosti usedlosti a způsobu zaopatření odstupujícího hospodáře i jeho ostatních potomků. Jako přídatek jsou zde uvedeni: „2 koně tažný, vůz pod železem i s řetězem a co k němu náleží, pluh se železy, 4 brány s hřebíky, 1 krávu, 1 jalovici telenou, 1 bejka, 1 ovci, kohouta 1, slepicí 12, řezací

stolice i s kosířem, hrabičnou kosu 1, travní kosa 2, sekyru 1 hrubou a dvě malé, zednickou špici 1, motyky 2, krouhátka pro zelí 1, drhlen 1, mandle hrubý při hospodářství zůstatí mají pro potřebu všech dětí svobodně, díž pro chléb, kamenných mís 11, pilu 1, pilku ruční 1, štoky, nůše 1, ryč kovaný 1, sáně hrubý 1, necky pro praní šatů 1, kádě 2 pro zelí, konve 2, kbely pro vody nošení 2, tesařský vrták 1, obilí vyšetého na chléb 15 strychů, hrachu 1 strych, čečelky 2 strychy, pšenice 1 strych, 2 sáhy, a na zrno cokoliv hospodář k setí potřebovatí bude vejminík zaseje.“

Dále je určen výminek jako: „byť svobodný i s manželkou bez ublížení, obzvláštně okolo pece, komoru zadní nad řezárnou, svobodně ke stolu hospodářovým choditi, ale kdyby se to nelíbilo jedny, nebo druhý straně tehdy bude hospodář povinen vejminíkovi dáti ročně 4 strichy svého obilí, každý pečení jeden pecen chleba, každoročně 2 kopy a 3 kusy vajec, krávu, jalovici, kozu, ovci na svobodným obroku mezi hospodářovým dobyttem státi a hospodářovým dobyttem pásiti. Žita síti 1 strich a 2 sáhy kde se mu líbiti bude, pšenici 1 strych, ječmene jeden strych, ovsu 2 strychy, a to každoročně dobyttem hospodářovým zdělat, svěsti a pro něj v stodole místo dáti, hrachu 2 stry-

chy sypati, semena Iněného do měkoty dobře zdělané a zhnojené 1 strych mezi hospodářovým síti, celý jeden záhon kliditi který se mu líbiti bude, jeden záhon pro nějaký kuchyňský věci síti, sena 2 loktuší, otavy tak kolik pro přilepšení svému dobytku, malý mědenec a po

■ Poznámky

18 Praha, Tereziánský katastr, č. fondu 54, Český Dub a Frýdštejn, inv. č. 8., fol. 306.

19 Jodas (pozn. 6), s. 59.

20 Jodas (pozn. 6), s. 59–61. V rukopisných pamětech Františka Mizery (Paměti Františka Mizery, rukopis v soukromé sbírce, nestr.) z první poloviny 20. století je dále zmiňována existence rychty a hospody do usedlosti čp. 18 v polovině 19. století. Z pamětí lze čerpat řadu informací o mladší historii obce, nelze je však brát jako exaktní podklad. Obzvlášť pro starší období je nutné počítat s nepřesnostmi danými tradováním informací po několik generací. Funkce rychty je v samotných Letařovicích neprůkazná. Vesnice Letařovice většinu času patřila pod rychtu v Hradčanech, za josefínských reforem se stala součástí katastrální obce Hradčany.

21 NA Praha, Tereziánský katastr, č. fondu 54, Český Dub a Frýdštejn, inv. č. 8., fol. 306.

22 SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Český Dub, inv. č. 54, sig. OS Český Dub 64, pom. č. 0, fol. 14b.

10

Obr. 10. Letařovice, usedlost č. 8, západní průčelí s vyznačením detailů prvků a stop historických konstrukcí: 1 – svislý sloupek ukončení stěny při styku s topeništní zdí; 2 – prostup konce stropního trámu síně; 3 – otvor po trámu vynášejícím ústí dřevobliněného dymníku; 4 – příčka mezi síní a světnicí; 5 – otvor po polenici; 6 – druhotně použitý prvek, patrně část závěru roubení se stopami po vazných trámech. Foto: Martin Ouhrabka, 2018.

smrti zůstane hospodářovi ovoce ze všeho, dyž pan bůch co nadělí 4tej díl. Kdyby ale vejminice šaty sobě vyprat nemohla, tehdy hospodyně bude povinna na ně čistit, kdy se při mejdle dá a to vše až do smrti, z osení jedno jaro tak na zimu poněvadž vejminík na jaro vyseje, ze všeho 4tej svoz, a lesa pro druhý děti který by to koliv podřezával 12 strychů, 2 borovice malej jak je hospodář vykácí, jeden jistý javorový strom mezi všechny děti pro potřebu nastoly každý svým nákladem tuto zahradu co ve vsi Letařovicích jest to zatím zůstane, který by koliv tejh dětí, kteréž místa své nemají a který by to nejvíce potřeboval aby sobě nějakou chaloupku vystavět mohl dědičně ale kdyby to k svému přijíti mělo tehdy zase ta zahrádka případně k tej živnosti beze všech ouplatků aby grunt gruntem zůstal těm dvom synům neopatřeným Karlovi a Václavovi bude povinen hospodář každému jednu krávu dáti kdyby to potřebovat budou a Václavovi synu nejmladšímu za vískou prodá mimo tej nadepsané sumy při živnosti 50 kop míšeňských hospodář mu dáti povinen bude. Dluhy na tej živnosti se nacházejí 252 zlatých a 18 krejcarů. Prodávajícímu ale zbejva 377 zlatých a 42 krejcarů. Dohromady 630 zlatých.“²³ V roce 1779

dochází k drobení usedlosti. Z gruntu otce Jiřka Mizery je vyčleněna parcela s blíže neurčenou chalupou, vystavěnou na pozemcích patřících k čp. 18. Tu kupuje Josef Mizera od svého bratra Jana Mizery za 28 kop.²⁴ Velmi nepodrobný zápis k roku 1810 ji uvádí pravděpodobně jako zbořenou.²⁵ Na jejím místě pak nejspíše vzniká v tomto období novostavba čp. 12, které je literaturou mylně uváděno jako starší.²⁶ K roku 1812 kupuje usedlost čp. 18 se všemi přilehlými pozemky Václav Mizera od svého dědy Jiřího Mizery za 800 zlatých.²⁷ Václava Mizera potvrzuje i indikační skica stabilního katastru k roku 1843. Usedlost následně vlastní syn Václav Mizera a posléze na přelomu 19. a 20. století jeho syn Jan Mizera, který je uveden i ve sčítacím archu k roku 1921 již jako vdovec spolu s dětmi Františkem, Václavem a Františkou.²⁸ Rodina Mizerů zde žije až do 70. let 20. století, kdy dům prodávají zadlužení potomci současným majitelům k rekreaci.

Situace

Usedlost č. 8 nalezneme v severní enklávě rozptýlené zástavby Letařovic na pozemcích situovaných nad příjezdovou komunikací. Stavení orientované podélně v ose sever–jih doprovází samostatně stojící zděná hospodářská budova s chlévy přiléhající ke dvoru od severovýchodu.

K zástavbě dále náležela stodola,²⁹ která uzavírala prostor od severu. Relativně v těsné blízkosti za její prázdnou parcelou se nachází dům čp. 12, postavený na pozemcích vydělených z mateřského hospodářství nynějšího č. 8. Na místo současné zděné hospodářské budovy lze pravděpodobně lokalizovat již zanik-

lé samostatně stojící chlévy. Jejich existenci dokládá kupní smlouva z roku 1759, která znamená mimo jiné tři kusy hovězího dobytka a dva koně, jejichž ustájení jistě vyžadovalo dostatečnou kapacitu chlévních prostor mimo vlastní dům. V písemných pramenech je také zmíněn blíže nespecifikovaný špýchar společný pro oba domy.³⁰ Západně od domu se nachází drobná roubená stavba kůlny a suchého záchodu využívající druhotně použitých dřevěných konstrukcí pocházejících patrně ze zaniklé stodoly. Objekt z druhé poloviny 20. století byl v literatuře mylně uváděn jako sušárna ovoce.³¹

■ Poznámky

²³ Ibidem.

²⁴ SOA Litoměřice, Vs Český Dub, inv. č. 54, sig. OS Český Dub 64, pom. č. 0, folio 23b.

²⁵ SOA Litoměřice, Vs Český Dub, pozemková kniha Letařovice, Loukovičky (1759) 1804–1881, inv. č. 164, fol. 241–243.

²⁶ Jodas (pozn. 6), s. 60.

²⁷ SOA Litoměřice, Vs Český Dub, pozemková kniha Letařovice, Loukovičky (1759) 1804–1881, inv. č. 164, fol. 142.

²⁸ Státní okresní archiv Liberec, Sčítání lidu 1921, okres Liberec, Letařovice, sčítací operáty.

²⁹ Ze srovnání dostupných leteckých snímků vyplývá, že stodola zanikla v 70. letech 20. století. Zdroj map: <http://marushkapub.liberec.cz/>, vyhledáno 30. 5. 2018.

³⁰ Paměti Františka Mizery, rukopis v soukromé sbírce, nestr.

³¹ Svatopluk Technik, *Lidové stavby v Podještědí na Československu*, Liberec 2009, s. 94.

11

12

13

14

15

16

Stručná charakteristika

Celoroubený dům obdélného půdorysu stojí na mírné terénní vyvýšenině a obrací se jižním štítovým průčelím ke komunikaci. Objekt je v hospodářském dílu patrový, přičemž úroveň komorového patra vyrovnává v obytném dílu vysoká světnice a věnec polopatra. Sedlovou střechu asymetricky nasazenou s přesahem nad východní podélné průčelí kryjí lepenkové šablony. Vnitřní dispozice přízemí vychází z trojdílného uspořádání. Na světnici v jižní části navazuje neprůchozí síň a dvoupřstorový hospodářský díl. Zděná nika kuchyně je vložena do jihozápadního koutu síně. V patře navazuje na blok roubení obytného dílu síň a komora přístupná přes pavlač. Sklep je zahlouben v půdorysu domu podélně se západním průčelím. V rozsahu půdorysu sklepa přiléhá k hospodářskému dílu podélný přístěnek krytý prodloužením střechy. Původně roubený prostor přístěnku nahradila ve shodném rozsahu bedněná přístavba. Ta byla v nedávné době zcela odstraněna.

Exteriér

Obvodové konstrukce domu tvoří roubení spočívající na mělkých základech. Mírný sklon pozemku vyrovnává na východní straně nízká po-

dezdvíka skládaná ze sbíraného a lomového kamene. Roubení využívá jedlové a smrkové trámy v rozdílné podobě opracování. V kompaktních úsecích pocházejících prokazatelně z doby výstavby³² nalezneme zcela nehraněné kmeny s často ponechanou kůrou ve spárách, ale i částečně hraněné trámy s výraznými stopami po ručním opracování. Stěny světnice a severního štítového průčelí nesou známky historických výměn prováděných za použití mladších, ostřeji hraněných a subtilnějších trámů, ale i druhotně použitých prvků pocházejících pravděpodobně z původního krovu. Rozsáhlejší plošné výměny jsou patrné především u stěn světnice. Nejmladší zásahy a výměny se vyznačují nízkou řemeslnou úrovní a často využívají netesařských spojů. Jednotlivé trámy v nárožích propojují jednoduché a nepravidelné rybinové pláty. Spáry vyplňuje hliněná mazanina. V úseku světnice roubení v celé výšce ztužují stěnové kleštiny sešroubované závitovými tyčemi se čtvercovými matkami. Profil kleštiny je zdoben okosením s výběhy v dolní části prvku. V současné podobě jsou veškeré dřevěné prvky exteriéru opatřeny vrstvou tmavě hnědého olejevého nátěru kontrastujícího s vápnem bílými vymazávkami spár. Pouze stěna hospodářské části zakrytá dříve přístěnkem je v exteriéru

Obr. 11. Letařovice, usedlost č. 8, západní průčelí. Šipka vyznačuje relikt příčné konstrukce a zárubné přístavby přístěnku. Foto: Martin Ouhřabka, 2018.

Obr. 12. Letařovice, usedlost č. 8, východní průčelí. Detail datace na trámu roubení. Foto: Martin Ouhřabka, 2018.

Obr. 13. Letařovice, usedlost č. 8, západní průčelí. Roubená stěna komorového dílu s rozdílným opracováním trámů použitých při výstavbě domu. Foto: Martin Ouhřabka, 2018.

Obr. 14. Letařovice, usedlost č. 8, západní průčelí. Detail opracování trámu závěru roubené stěny a rudkou vynesené dvojlinky na pozednici. Krokev nese znaky druhotného použití s volným kolíkem po zajištění vazby s koncem vazného trámu. Foto: Martin Ouhřabka, 2018.

Obr. 15. Letařovice, usedlost č. 8, interiér světnice. Relikt patrně přeskládaného povalového stropu v jihozápadním koutě světnice. Foto: Martin Ouhřabka, 2018.

Obr. 16. Letařovice, usedlost č. 8, interiér světnice. Detail zdobení středu autenticky dochovaného stropního trámu. Foto: Martin Ouhřabka, 2018.

■ Poznámky

32 Prvky roubení byly datovány dendrochronologickou analýzou zpracovanou Ing. Tomášem Kynclem. Více v kapitole Stavební vývoj.

17

18

Obr. 17. Letařovice, usedlost č. 8, interiér sklepa. Foto: Martin Ouhřabka, 2018.

Obr. 18. Letařovice, usedlost č. 8, stří v patře. Prostor mezi komínem a západní obvodovou stěnou s detailem dlažby a probraní hrany trámu po konstrukci dřevohliněného komína. Foto: Martin Ouhřabka, 2018.

ponechána bez povrchových úprav. Roubení západního podélného průčelí vytváří kompaktní stěnu, zatímco na východním podélném průčelí vzniká při styku s příčkou světnice nároží převázané pouze horní řadou trámů. Dlouhodobé sesedání svislých konstrukcí způsobuje podélný prohýb hmoty domu, markantnější v severní hospodářské části. Sesednutí v úseku světnice zmírňují distanční špalíky, vkládané do spár během stavebního vývoje objektu. Východní vstupní průčelí se obrací na volné prostranství dvora a ke zděným chlévům. Úsek světnice prolomuje dvojice okenních otvorů lemovaných jednoduchými obložkami. Ven otvírá dvojité a dvoukřídlá novodobá okna dělená do šesti tabulek nesou válcové závěsy. Plochou stěny, ztužené trojicí kleštín, procházejí krátké přesahy konců čtveřice stropních trámů a dvojice drobných kastlíkových otvorů odvětrávajících prostor mezi roubením a vnitřní

přizdívkou. Větrací otvor umístěný diagonálně nad pravým oknem odpovídá poloze odstraněné polenice. Roubení v rozsahu síně a hospodářského dílu je kompaktní, bez rozsáhlejších výměn a je charakterizováno širšími spárami. Na pátém trámu roubení odspoda se vpravo od vstupu do síně nachází rytá datace „1660“. Vstup do síně lemují jednoduchá trámková zárubeň přiléhající k nároží roubené hmoty světnice. Stojiny zárubně jsou vsazeny mezi prahový a šestý trám roubení, přičemž prahový trám je v průchodu otvoru probraný. Svlakové dveře zavěšené na kovaných závěsech s lístkovými konci jsou na vnější straně pobité rámem s deskovými výplněmi. Na vnitřní straně zajišťuje dveře nekapotovaný zámek na plechové podložce zakončené tvarem lipového listu a druhý, mladší krabicový zámek. Nad vstupním otvorem je mezi trámy vyříznutý větrací otvor. Druhý vstup v průčelí, vedoucí do někdejšího chléva, má shodně provedenou zárubeň. Otvor je zaslepen začepovanými horizontálně loženými trámy s hliněnou vymazávkou spár. Dále vpravo se nachází novodobé čtvercové okénko. V patře před průčelím předstupuje v úseku síně a hospodářského dílu pavlač, která je vynášena přesahy stropních trámů přízemí a zároveň zavěšena na profilovaných sloupcích přeplátovaných do vazných trámů. Bedněnou popseň s přelištováním spár lemují zdobená krycí prkna a profilované madlo. Severní hrana pavlače je v místech někdejšího holubníku plně bedněná. Vstup na pavlač z horní síně je opět osazen trámkovou zárubní, přiloženou k nároží bloku světnice. Překladačový trám roubení je nad otvorem sedlově probraný. Otvor je opatřen točnicovými dveřmi sesazenými ze dvou širokých fošen připevněných dřevěnými kolíky na rám se dvěma příčnicí. Točnice je ukotvena v podlaze a v horním samonosném ložisku připevněném čepem a dřevěným kolíkem. Shodně řešený dveřní otvor horní komory se zárubní přimyká k vnitřní kolmé příčce mezi síní a komorou. Napohled jednoduché svlakové dveře se nedají v současnosti otevřít.

Jižní štítové průčelí směřuje k volnému pozemku a komunikaci pod břehem. Roubení zpevňuje trojice kleštín. Dvojice okenních otvorů a výplň je shodná jako na východním průčelí. Při čelním pohledu je patrná mírně dovnitř ustupující vertikální linie východní části roubeného polopatra. Jeho vnitřní prostor odvětrává drobný otvor proříznutý mezi dvojicí trámů. Novodobá lomenice je vyskládaná z řezaných prken s tradičním členěním svisle bedněného středového obdélníku a střežovitě bedněných krajních polí s vyřezávanými krycími lištami.

Západní průčelí směřuje k volnému prostoru s někdejší sadem. Jak již bylo zmíněno, relativně kompaktní hmotu roubení přerušuje pou-

ze část topeništní zdi prodloužené v jižním směru v souvislou zeď. Zdivo je složené z lomového a sbíraného kamene zděného na maltu s výrazným podílem jílu. Zeď bez dochovaných stop omítnutí v nárožích armují větší kusy kamene. Stejně tak ve hmotě zdiva převažují objemnější kameny vyklínované menšími šibry. Roubení síně přiléhá ke zdivu pece začepováním do svislého trámků. Navázání roubení na druhé straně zdi je zakryté objektem rozvodu elektřiny. V celé ploše roubení se uplatňuje pouze dvojice stěnových kleštín. Konce stropních trámů světnice procházejí stěnou s výrazně kratším přesahem než na východním průčelí. V průniku trámů vnitřní komorové příčky je záměrně ponechán výrazný přesah dvojice nehraněných trámů. Spodní trám při obvodové stěně podírá přísazený trámek. Vzniklá svislá spára je vyplněna hliněnou mazaninou. Patrně se jedná o relikv kolmé vnější příčky a zárubně vstupního otvoru původního přístěnku. Mezi trámy roubení západního průčelí nalezneme rovněž dvojici otvorů interpretovatelných jako stopy polenice v úseku světnice a vnitřní podpůrné konstrukce staršího dřevohliněného dymníku v dílu síně.³³ Stopa po průchodu polenice odpovídá svou polohou již zmíněnému otvoru na protilehlém východním průčelí. Severní štítové průčelí se otvírá k někdejší polnostem a parcele po zaniklé stodole. Jinak kompaktní stěnu roubení narušuje mladší vložené okno prosvětlující zobytněnou západní komoru. Okenní otvor lemovaný jednoduchou obložkou je osazen ven otvíravým dvojitým dvoukřídlým oknem s válcovými závěsy děleným do šesti tabulek. Hmota stěny komory v patře je mírně přesazena před přízemí. Štít je řešen shodně s jižním štítovým průčelím.

Sedlovou střechu s výrazným přesahem nad východním podélným průčelím kryjí z lepenky řezané šablony ložené na prkenném bednění. Střední část západní strany střechy prochází komín zděný z režného cihelného zdiva.

Interiér

Do síně se vchází vstupem na východním podélném průčelí. Obdélný prostor je zastropený jednoduchým prkenným záklopem loženým přes jeden hraněný stropní trám. Podlahu tvoří naplocho skládané pálené cihly. V jižní nabílené roubené příčce se nachází vstup do světnice osazený rámovými dveřmi s asymetricky dělenou dvojicí křídel a novodobou klikou. Zárubeň lemují profilované obložky. Vpravo od vstupu je v jihozápadním koutě vysazena zděná nika dymníkové kuchyně zakončená půl-

■ Poznámky

33 Viz grafické schéma na obr. 10.

19

20

21

22

Obr. 19. Letařovice, usedlost č. 8, interiér síně. Severní stěna se vstupy do komor a schody do patra. Foto: Martin Ouhrabka, 2018.

Obr. 20. Letařovice, usedlost č. 8, interiér síně. Východní stěna se vstupem do domu. Foto: Martin Ouhrabka, 2018.

Obr. 21. Letařovice, usedlost č. 8, interiér síně. Detail nekapotovaného zámku na vnitřní straně vstupních dveří. Foto: Martin Ouhrabka, 2018.

Obr. 22. Letařovice, usedlost č. 8, podkroví. Pohled na ústí schodů a prostup komína. Foto: Martin Ouhrabka, 2018.

kruhovým obloukem. Zdivo složené zčásti z pískovcových opracovaných kvádrů je bílené vápnem. Obslužný prostor je překrytý novodobou úpravou pro otevřený oheň s plechovým krbem. Tahový odvod zplodin umožňuje plechové uzavíratelné zaslepení dymníku. Do zaklopeného prostoru vede novodobý trubkový kouřovod sporáku ze světnice a kouřovod čtvercového průřezu pokojových kamen ve zbytněné západní komoře. Před západní a východní roubenou stěnu předstupuje nízká omítaná přízdívka. Severní roubenou příčkou procházejí vstupy do západní a východní komory, tedy někdejšího chlěva. Vstup do západní komory lemovaný profilovanou obložkou je opatřen dvoukřídlymi dveřmi rámové konstrukce v asymetrickém

členění. Druhý vstup do východní komory představuje druhotně proříznutý otvor pobitý ve špaletě prkenou obložkou. Jednoduché svačkové dveře jsou osazeny mladším, ale nekapotovaným mechanismem zámku na rubové straně. V severozápadním koutě síně jsou umístěny schody do sklepa vedoucí kolmo západním směrem. Otvor v podlaze zakrývá obdélný trámový rošt zaklopený prkenným bedněním a volně loženým svlakovým poklopem. Mezi vstupy do komor jsou vysazeny žebříkové schody na krátkém trámkovém soklu.

Světnice je rozlehlá místnost obdélného půdorysu o rozměrech 7,8 × 5,6 m a výšce stropu 2,8 m. Strop tvoří záklop z překládaných nehraněných strojově řezaných fošen ložených přes čtveřici stropních trámů. V jihozápadním koutě se nachází odhalené reziduum povalového stropu skládaného z odřezaných kuláčů doplněných hrubě tesanými trámky. Druhý stropní trám od severní stěny je zdobený okosením hran s výběhy při uložení v obvodových stěnách. Jeho střed, vymezený rovněž výběhy okosení, je doplněn vruby a náznakem ryté kružnice na spodní ploše. Roubení z interiérové strany předstupuje hladce omítaná a bílená plenta z pálených cihel. V severozápadním koutě nalezneme omítané a bílené těleso pece zděné převážně

z pískovcových kvádrů. Jižní čelo bloku je probrané dvojicí stupňů umožňující přístup na horní plochu pece. K jejímu volnému nároží se přimyká novodobý zděný sporák.

Západní komora představuje druhotně zbytněnou místnost se stropem s omítaným podhledem a roubením zakrytým omítanou plentou zděnou z na štorc kladených pálených cihel. Východní komora je zastropena jednoduchým prkenným záklopem neseným pěticí stropních trámů průběžných po celé šířce domu. Stěny jsou bílené vápenným nátěrem a podlaha je z litého betonu.

Sklep zpřístupňují schody v severozápadním koutě světnice. Pískovcové stupně sestupují pod krátkým záklenkem ústícím trojbokou výsečí kolmo do obdélného prostoru, který je zaklenutý valenou klenbou s převýšenými oblouky klenebních čel. Sklep, podélně situovaný s domem, je ve třetině přepažen zděnou příčkou s pravoúhlým pískovcovým ostěním. Severním čelem klenby prochází větrací a shozová šachta. Omítané a bílené zdivo je složené převážně z lomového a sbíraného kamene.

Prostor horní síně je vymezen průběžnými roubenými příčkami síně v přízemí. Místnost je zastropena překládaným prkenným záklopem loženým přes jeden stropní trám. Podlahu tvo-

Obr. 23a. Letařovice, usedlost č. 8, interiér síně v patře. Vnitřní strana vstupních dveří na pavlač. Foto: Martin Ouhrobka, 2018.

Obr. 23b. Letařovice, usedlost č. 8, interiér síně v patře. Vnější strana vstupních dveří na pavlač. Foto: Martin Ouhrobka, 2018.

ří záklon stropu síně v přízemí. Dveřmi ve východní stěně se vstupuje na pavlač. Naproti vstupu jsou vysazeny žebříkové schody stoupající do podkroví západním směrem. Jihozápadním koutem síně v prostoru zaklopeném z interiéru síně bedněním prochází těleso komína zděné z pískovcových kvádrů.

Polopatro nad světnicí je přístupné průlezem v příčce. Prostor z velké části vyplněný skelnou vatou je zastropený prkennou podlahou podkroví nesenou trojicí stropních trámů, které jsou současně vaznými trámy krovu. Roubení je v prostoru polopatra včetně vymazávek spár ponecháno bez povrchových úprav.

Horní komora se vstupem z pavlače je v současné době nepřístupná. Strop tvoří opět pochozí prkna podkroví ložená přes dvojici stropních trámů, které jsou současně vaznými trámy krovu. Podlaha komory je z velké části odstraněna. Stěny jsou ponechány kromě bílených spár bez povrchových úprav.

Podkroví zpřístupňují žebříkové schody z horní síně. Otvor ústí schodů lemovaný obdélným trámkovým roštem je zaklopen svlakovým poklopem s kovanými závěsy s lístkovými konci. Naproti ústí schodů prochází prkennou podlahou již omítané těleso komína. Na rozšíření, zděné z pískovcových kvádrů, dosedá užší, mladší část z pálených cihel. Vlevo od komína stojí žebříkové schody druhé úrovně podkroví, tedy podlahy z prken vyskládaných přes hambalky.

Krov je hambalkový, o jedné úrovni hambalků podepřených centrální stojatou stolicí. Tvoří ho 11 příčných vazeb, a to včetně vazeb štítových. Jednotlivé vazby sestávají z krokví osedlaných na pozednici západní části roubení a okapové vaznici předsunuté na vazných trámech před východní průčelí. Krokve jsou ve vrcholu spojeny na ostřih. Hambalky jsou do krokví plátovány jednoduchou jednostrannou rybinou. Středová stolice představuje ve zjednodušeném pohledu rámovou konstrukci s prahem loženým přibližně na střed vazných trámů, pěti svislými sloupky a vaznicí (horní ližinou). Stolice je v příčném směru zavětřována pouze osedláním hambalků do vaznice. Podélné ztužení je zajištěno pásky mezi sloupky a vaznicí. Práh stolice je složený ze dvou trámů jednoduše plátovaných ve spoji v úrovni páté vazby od jižního štítu. Vaznici tvoří dvojice nespojených trámů potkávajících se nad pátým

23a

23b

vodorovným sloupkem od jižního štítu. Rámy nesoucí bednění štítů doplňuje příčný trám ložený přes práh stolice. Na tento trám je vložena dvojice svislých sloupků podírajících zhlaví hambalků. Nad krajní (štítové) sloupky středové stolice navazují přes středovou vaznici další svislé sloupky procházející do vrcholového spoje krokví. Mezi tímto sloupkem a vaznicí stolice je plátována diagonální vzpěra. Většina spojů stolice je provedena jednoduchými rybinovými pláty. Konstrukce celého krovu nese řadu mladších zásahů, které se vyznačují druhotným použitím starších prvků využívajících netesařských spojů s železnými kramlemi. Tesařské značení není dochováno v ucelené řadě. Značeny jsou především příčné vazby římskými číslicemi v pořadí od severního štítu. Na některých i druhotně použitých prvcích nalezneme mladší značení pomocí hrubých svislých vrypů.

Stavební vývoj

Vzhledem k dostupným písemným pramenům nebyla předpokládána starší zástavba daného prostoru a během nedestruktivního průzkumu nebyly nalezeny stopy konstrukcí prokazujících přítomnost staršího objektu. Přesnější představu o době výstavby umožnila dendrochronologická analýza datující skácení jedlového a smrkového konstrukčního dřeva do rozpětí let 1647–1650.³⁴ Na předmětné parcele tedy současný objekt vznikl jako novostavba okolo poloviny 17. století. Tomu odpovídají i archivní prameny, které dokládají nového hospodáře Petra Mizera poprvé k roku 1651. Lze tedy předpokládat, že nově přichází

Petr Mizera byl také stavebníkem domu, vzniklého na dosud nezastavěné parcele těsně po skončení třicetileté války. Autentická datace uvádějící rok 1660 by znamenala až třináctiletou prodlevu využití stavebního dřeva od jeho skácení. Vliv poválečné situace na dobu skladování trámů a trvání výstavby nelze relevantně doložit, a je tak možné se přiklonit k myšlence, že vročení přímo nesouvisí se stavbou domu. V literatuře je zmiňován možný podíl tesaře Jiříka Kalkuse na stavbě domu.³⁵ Místní řemeslník je skutečně uváděn v soupisu poddaných k roku 1651,³⁶ ale jeho práce bez písemných nebo epigrafických dokladů samozřejmě zůstává pouhým dohadem. Podoba domu se od výstavby do současnosti výrazně nezměnila. Z doby vysazení prokazatelně pochází relativně velký rozsah roubení, části vodorovných konstrukcí, řada stavebních prvků

■ Poznámky

³⁴ Veškeré v textu zmíněné vzorky odebral a zpracoval Ing. Tomáš Kyncl.

³⁵ Tomáš Edel, *Československo v památkách 12.–20. století*, Český Dub 2006, s. 119.

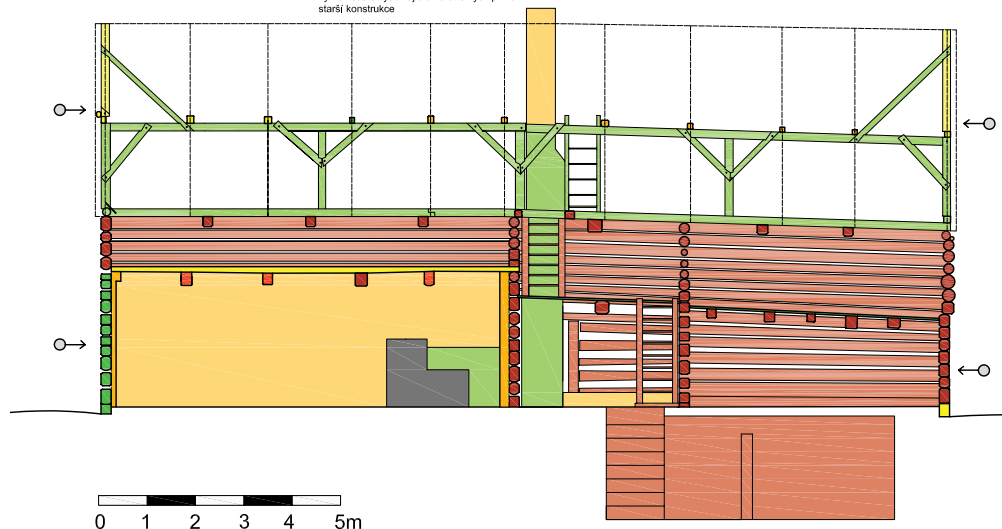
³⁶ Pazderová (pozn. 4), s. 98. Berní rula (pozn. 15) ho k roku 1654 uvádí jako sedláka.

³⁷ Předpokládáme, že obytný prostor byl od počátku koncipován jako světnice, tedy již s nepřímým vytápěním. Napovídá tomu absence stop zadýmení prvků v polopatře a podkroví, patrná kontinuita umístění kuchyně s předchozím dřevohliněným komínem a jako dohledatelnou analogii lze uvést světnici z domu čp. 21 na Frýdštejně (okr. Jablonec nad Nisou). Dům je datován do 40. let 17. století.

A-A'

krov vykazuje řadu obtížně datovatelných
výměn často využívaných druhotných prvků
starší konstrukce

24a

Obr. 24a–e. Letařovice, usedlost č. 8, vyhodnocení stavebního vývoje a legenda barev:

Obr. 24a. Letařovice, usedlost č. 8, podélný řez s vyhodnocením stavebního vývoje. Zaměření a vyhodnocení autoři, kresba Martin Ouhřabka.

Obr. 24b. Letařovice, usedlost č. 8, příčný řez s vyhodnocením stavebního vývoje. Zaměření a vyhodnocení autoři, kresba Martin Ouhřabka.

a detailů a především dispozice a komunikační schéma. Již v počátku se jednalo o roubený dům s patrovým uspořádáním hospodářského dílu, dorovnaným výškou světnice a navazujícího polopatra. Hospodářský díl byl současně v přízemí od počátku pojatý jako dvouprostorový v sestavě chlév – komora. Chlévní prostor lze identifikovat umístěním později zaslepeného vstupu ze zápraží. Roubení domu se primárně skládalo z nehraněných nebo částečně opracovaných trámů. Stěny minimálně v hospodářských prostorech zůstávaly bez povrchových úprav.

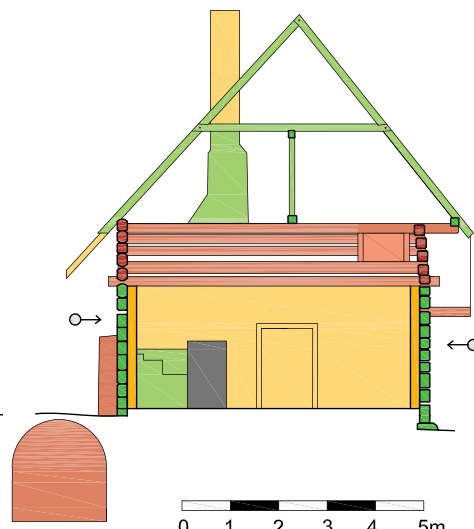
Zastropení jednotlivých prostor přízemí představovaly pohledově uplatněné povaly, dochované do současnosti pouze v reliktu. Ve světnici³⁷ byl strop ložen přes dvojici trámů, jak tomu napovídá excentrické umístění situovaného dobového stropního trámu zdobeného okosením.³⁸ Prostorem nad sestavou kamen v relativní blízkosti přičky procházela polenice, rozpoznatelná z dochovaných protilehlých otvorů v obvodových stěnách.³⁹ V síni nesl zastropení nynější trám a hospodářský díl byl nepochybně zaklopen také přes stávající trámy s vnějšími přesahy pro vnesení pavlače. Pátý trám od přičky síně byl datován, respektive použité dřevo bylo skáceno v letech 1671/72. Jeho původ lze snad vysvětlit pozdějším druhotným vy-

užitím prvku ze zaniklých hospodářských budov. Prvotní uspořádání a materiálové složení patra domu rovněž odpovídá současnému stavu, a to včetně dostupnosti horní komory přes pavlač. Dá se očekávat, že prostory patra byly rovněž zastropené povaly s pochozí izolační vrstvou hliněné mazanice v podkroví.

Přítomnost západního přístěnku je rozpoznatelná z pozůstatku příčné stěny a zárubně při západním průčelí domu. Samotná existence přístěnku naznačuje, že suterénní prostor pod ním byl od počátku integrální součástí stavby.⁴⁰ Podoba krovu se do jisté míry ve svém provedení nelišila od současné mladší konstrukce. V prvotní podobě předpokládáme přítomnost hambalkového krovu podélně ztuženého centrální stolicí. Krokve osedlané přímo na pozednice dosedaly na přesahy vazných trámů. Příčné vazby patrně doprovázely námětky prodlužující valbu střechy nad přesahem vazných trámů nad zápražím při východním průčelí. Části východní pozednice s patrnými dlaby po osedlání krokví, či možná část vaznice středové stolice jsou použity v druhotných výměnách roubené stěny západního a severního průčelí. Zakrytí severního přístěnku nelze blíže specifikovat. Patrně se jednalo o prodloužení střechy. Ta byla kryta zcela běžnou kombinací došků a šindele.

Základní rozvržení dveřních a okenních otvorů domu zůstalo původní, otvory byly pouze upraveny pro mladší výplně, v průběhu existence domu průběžně měněné. Soudobě provedené jsou zárubně vstupů z exteriéru, přičemž v patře se u vstupů uplatňuje charakteristický sedlový prorez dveřního překladu. Dveře vstupů do síně v přízemí a z horní síně na pavlač lze považovat za autentickou součást tehdejší novostavby a hypoteticky i veškeré schody, umožňující ver-

B-B'

24b

konstrukce v řezu	stropy a klenby	
		50. léta 17. století
		20.–40. léta 19. století
		druhá polovina 19. století
		první polovina 20. století
		druhá polovina 20. století
		současné zásahy
		jednotlivé výměny a druhotně použité prvky

24a-e

■ Poznámky

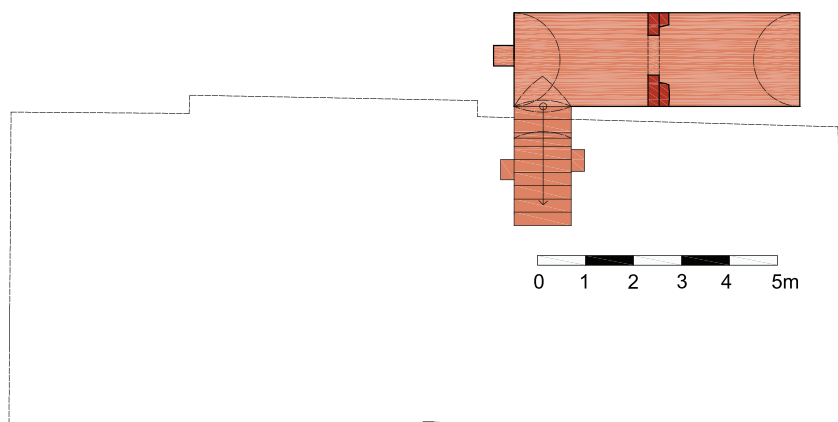
38 Shodné rozmístění a především obdobně provedené zdobení dvojice stropních trámů nalezneme ve světnici opět u domu čp. 21 na Frýdštejně.

39 Prakticky obdobné umístění má dochovaná polenice znovu u čp. 21 na Frýdštejně. Více Tereza Konvalinková – Martin Ouhřabka, Usedlost čp. 21 na Frýdštejně – příspěvek k poznání historie a stavební podoby venkovského domu z poloviny 17. století, *Průzkumy památek* XXII, 2015, č. 2, s. 141–163.

40 Elementární datace suterénních prostor bývá vzhledem k dlouhodobě neměnné materiálové skladbě a tvarosloví ve venkovském prostředí poměrně choulostivá. V daném případě se nejen na základě tvaru klenebních čel, trojboké výseče při ústí schodů a využití sbíraného kamene přikláníme k jeho zařazení do etapy výstavby. Nelze však zcela vyloučit, že sklep byl vyhlouben až v průběhu 19. století, po odstranění roubeného přístěnku.

41 Stejně točnicové dveře s rámem do písmene H doplněné nekapotovaným zámkem pocházející z nedalekého Loukova čp. 26 mají patrně rovněž původ v druhé polovině 17. století a jsou mimo jiné publikovány v: Jiří Škabrada, *Konstrukce historických staveb*, Praha 2003, s. 302. Obdobnou variantu nekapotovaného zámku vstupních dveří jako v Letařovicích čp. 18 nesou i dveře komory patra na Frýdštejně čp. 21.

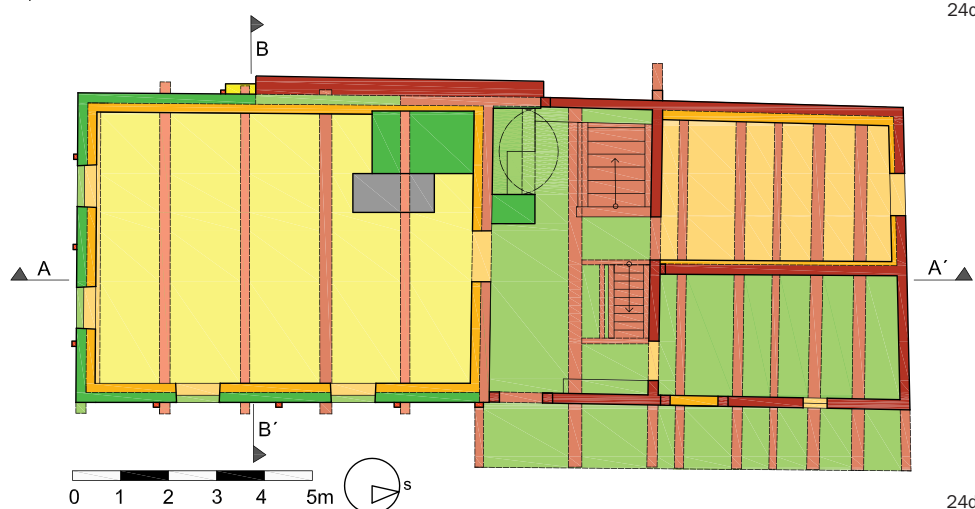

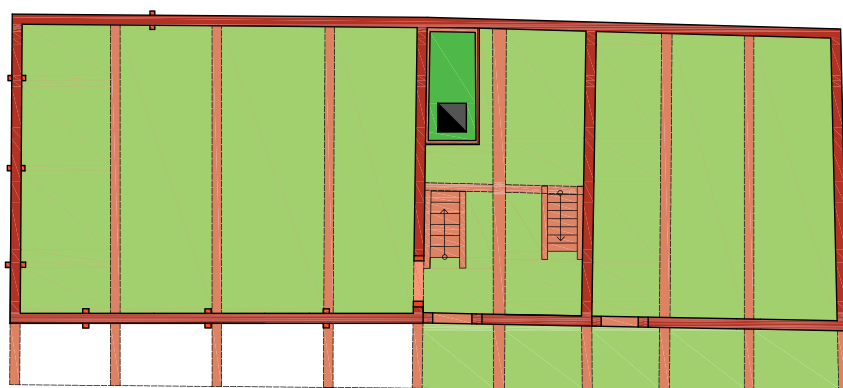
Obr. 24c. Letařovice, usedlost č. 8, půdorys PP s vyhodnocením stavebního vývoje. Zaměření a vyhodnocení autoři, kresba Martin Ouhřabka.

Obr. 24d. Letařovice, usedlost č. 8, půdorys 1. NP s vyhodnocením stavebního vývoje. Zaměření a vyhodnocení autoři, kresba Martin Ouhřabka.

Obr. 24e. Letařovice, usedlost č. 8, půdorys 2. NP s vyhodnocením stavebního vývoje. Zaměření a vyhodnocení autoři, kresba Martin Ouhřabka.

24c

24d

24e

tikální komunikaci od sklepa do úrovně podkrovní.⁴¹ Umístění současné dymníkové kuchyně může naznačovat zachování kontinuity umístění obsluhy topenišť a napovídá využití nepřímého vytápění od počátku stavby. Sestava kachlových kamen a obvodovou stěnou částečně procházející blok pece byly obsluhovány ze shodného místa. Výše zmíněný otvor v západní obvodové stěně, z interiéru zakrytý zdivem mladší niky kuchyně, interpretujeme jako stopu po trámu, který spolu se stropním trámem síně vynášel ústí dřevohliněného dymníku, umožňující odvod kouře ze síně nad stře-

chu. Tomu napovídá především absence stop zadýmení konstrukcí v prostoru podkrovní. Průběh navazujícího dřevěného komínu nelze zcela identifikovat, lze s ním spojit jednoduchý dlab a okosení trámu na vnitřní straně západní stěny patra v prostoru za současným zděným komínem.⁴² Dodatečné odvětrání prostoru síně probíhalo menším, mezi trámy částečně proříznutým otvorem nad vstupními dveřmi. Zadehtování ploch nebo částí konstrukcí identifikující průběh odvodu kouře nebylo v prostoru patra a krovu dohledáno.

Je pravděpodobné, že část současné pece a navazující obvodové vyzdívky složené z lomového kamene pochází z doby výstavby domu. Část pláště vnitřního tělesa je vyzděna z pískovcových kvádrů, což naznačuje mladší etapu úprav pece, realizovanou při vnější, starší části bloku. Shodnou interpretaci lze použít i na nynější niku kuchyně využívající navazující část starší zdi, ke které je přiložen oblouk niky z pískovcových kvádrů. Horizont využití lomového a sbíraného kamene je však v místním venkovském prostředí časově těžko vymezitelný a sloupek s drážkou pro začepování roubení přilehlého k vnější zdi kuchyně a pece se nepodařilo dendrochronologicky datovat.⁴³

V průběhu 18. století nedošlo k zásadním změnám, a pomineme-li lokální výměny prvků roubených konstrukcí, dům zůstal ve své podobě zakonzervován. Větší stavební akce lze řadit až do první poloviny 19. století. Kromě předpokládané rozsáhlejší výměny spodní úrovně roubení světnice představovala nejvýraznější změnu přestavbu krovu z počátku 20. let 19. století.⁴⁴ Tehdy sestavený krov, byť s dílčími výměnami, odpovídá současné podobě se středovou stolicí a krokviemi dosedajícími na východní straně na předsunutou okapovou vaznici. Není jasné, zda v návaznosti na krov byly nově pobity štíty, protože štíty zachycené na archívních fotografiích vykazují oproti tradičním lomenicím archaistější skladbu. Klasicistní detaily lze identifikovat u nové podoby obložek okenních otvorů nebo zábradlí pavlače.

Předpokládáme, že další část rozsáhlé stavební akce představovala modernizace otopného zařízení, tedy že došlo k vyzdění niky kuchy-

■ Poznámky

⁴² Viz obr. 18.

⁴³ Zdivo provedené z menších pečlivě opracovaných pískovcových kvádrů je v dané oblasti charakteristické pro druhou polovinu 18. a hlavně průběh 19. století, a to především u kleneb a těles černých kuchyní zděných dymníky. Lze doložit mimo jiné na mladších úpravách domu čp. 21 na Frýdštejně nebo na novostavbě objektu kovářny datované roku 1835 tamtéž.

⁴⁴ Skácení dřeva využitého na přestavbu krovu datovala dendrochronologická analýza do let 1821–1823.

25

Obr. 25. Letařovice, usedlost č. 8, podkroví. Pohled na konstrukci středové stolice krovu při jižním štítu. Foto: Martin Ouhrabka, 2018.

ně a komína v průběhu dřevěného předchůdce. Společně s tím byla přestavěna kachlová kamna a chlebová pec využívající minimálně část starší pece. V rámci úprav nelze opominout odstranění části povalových stropů a jejich nahrazení jednoduchými prkennými záklopy. Během této etapy rovněž došlo k výstavbě zděné hospodářské budovy s chlévy zachycené již na mapě stabilního katastru z roku 1843. V průběhu druhé poloviny 19. století byl ve světnici odstraněn jeden ze dvou původních stropních trámů a instalována trojice nových, jednoduše hraněných. Plochu stěn nově ztužily průběžné stěnové kleštiny.

Před sklonkem 19. století prošlo nejmarkantnější změnou opět vytápění domu, proměnou z nepřímého systému na přímý. Jednoduché zaklopení ústí dymníku umožnilo nahrazení stávajících kamen sporákem a zároveň také obytnosti západní komory v přízemí, vytápěné dále pokojovými kamny. Chlév, snad již v minulosti využívaný pouze ke skladování, byl nadále přístupný nově proraženým dveřním otvorem z interiéru, přičemž historický vstup byl zasklen. V dané fázi došlo k odstranění stávajícího roubeného přístěnku a k nahrazení jeho hmoty v jednoduše bedněné přístavbě.

K dalšímu zlepšení komfortu došlo v první polovině 20. století. Vyzdění omítaných cihelných plent obytných místností doprovodila i instalace omítaných rákosových podhledů stropů,

nových obložek a výplní příslušných dveřních otvorů. Teprve v druhé polovině 20. století proběhla výměna doškové krytiny, doložené ještě na fotografiích z roku 1955, za pásy lepenky. Poslední třetina 20. století přinesla především změny v rámci úprav pro rekreační bydlení. V první řadě došlo k sejmutí podhledu ve světnici a nahrazení povalů stropu fošnami. Během oprav krovu byl dům opatřen novým pobitím štítů v podobě předchozích lomenic. Zároveň byla vyměněna okna světnice a byly upraveny nové okenní otvory místností hospodářského dílu přízemí. Podlahy v přízemí kromě síně získaly lité povrchy z betonu. Někdejší prostor dymníkové kuchyně byl novodobě upraven tak, aby opět umožnil rozdělení otevřeného ohně, a později, počátkem 21. století, byla ve světnici postavena volná kopie zděného sporáku. Střechu pokryly v 80. letech 20. století šablony stříhané z pásů lepenky.

Závěr

V současné době se v rámci libereckého kraje podařilo identifikovat řadu roubených a hrázděných domů náležejících nejstarší dochované vrstvě venkovské zástavby z průběhu 17. století. Ve zkoumaném regionu Českosudska a Pojizeří⁴⁵ je tato kategorie zastoupena specifickým vývojovým typem venkovského domu. Jeho hlavním identifikačním znakem je využití vysokého prostoru světnice s roubeným polopatrem, které dorovnává patrové uspořádání hospodářského dílu. Předchozí výzkumy ho řadí mezi přechodovou fází od objektů s dýmným provozem k domu s nepřímo vytápěnou světnicí. Dýmný provoz však nebyl v žádném zkoumaném objektu z tohoto období prokázán. Vyšší úroveň prostoru světnice, ve většině případů doprovázená polenicí, tak představuje reziduum stavební tradice konstrukčního uspořádání domu s dýmným provozem. Zároveň se jedná o názorný doklad vývoje patrového roubeného objektu. Současné metody průzkumu a především dendrochronologická analýza umožňují zpřesnění a prohloubení předchozích bádání a zdokonalí poznání této nejstarší dochované vývojové etapy venkovské architektury v regionu.

V nedávné době byl také identifikován a popsán dříve neznámý objekt čp. 21 na Frýdštejně (okr. Jablonec nad Nisou) pocházející ze 40. let 17. století.⁴⁶ Aktuální průzkum zacílil na starší literaturou publikované objekty v Petrášovicích (okr. Liberec) čp. 26,⁴⁷ v Trávníčku (okr. Liberec) čp. 5 a Letařovicích (okr. Liberec) čp. 8. Zde se díky vstřícnosti majitelů podařilo proběhlý průzkum dokončit a transformovat do podoby předloženého textu.

Při zběžné komparaci těchto objektů je patrné, že právě letařovický dům se dochoval v nej-

méně pozměněné podobě a zároveň je nositelem řady autentických konstrukcí a stavebních detailů využitelných pro přibližné datování dalších objektů.⁴⁸ Rovněž zde dochované a v zásadě jednoduché rozvržení vnitřní dispozice a komunikačního schématu lze aplikovat na pochopení výchozích, ale samozřejmě variantních podob ostatních objektů se složitějším a bohatším stavebním vývojem. Ve společném průsečíku se také nacházejí doposud identifikovatelné stopy primárně nepřímého vytápění navázané na dřevohliněné komíny.

Přestože se ve všech případech jedná o nedocentitelné hmotné prameny ilustrující genezi stavebních zvyklostí, procházejí tyto domy, stejně jako ostatní historická venkovská zástavba, často terminálním stádiem vývoje. Pokud nejsou ohroženy přímo fyzickým zánikem, jsou nevratně transformovány zbytečně razantními rekonstrukcemi stírajícími většinu dokladů stavební historie. Dokumentace námi známé a mizející podoby venkova je jedním z hlavních důvodů provádění plošných průzkumů obecně. Čest výjimkám, jako je právě letařovický čp. 8.

Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace NPÚ (DKRVO).

■ Poznámky

45 Oblast výskytu daného typu objektu je geograficky zhruba omezena Ještědsko-kozákovským hřbetem na severu, přechodem Lužické poruchy přes údolí Jizery na východě, severní hranou Českého ráje na jihu a okolím Mnichova Hradiště na západě.

46 Konvalinková – Ouhrabka (pozn. 39).

47 Skácení dřeva pro stavbu tohoto objektu bylo dendrochronologicky datováno do 70. let 17. století.

48 V hrubém výtčtu lze jmenovat charakteristické využití nehraněných nebo hrubě hraněných trámů roubení, provedení zárubní dveřních otvorů, výplně dveřních otvorů včetně detailů nekapotovaných zámek a zdobnost stropních trámů světnice.